

NÁVRHY NA ZLEPŠENIE STAVU NAŠEJ KRAJINY*

V poslednom čase sa prednieslo toľko návrhov na zlepšenie stavu našej krajiny, že sa ani spočítať nedajú. Nie div, veď sme za ostatnými naozaj poriadne zaostali, a ten, čo zaostal, musí sa ponáhľať a tlačiť, aby ho druhí celkom nepredbehli a on nakoniec od vyčerpania neomdlel a nespadol. Nemôžeme sa preto čudovať tomu množstvu rozličných návrhov, je to tak všade a tak to bude aj v budúcnosti. Namiesto prekvapenia a roztrpčenia by sme sa mali tešiť, lebo už z toho je jasné, že existuje vôľa, aby sa situácia zmenila, aby bolo lepšie. My to teda považujeme za dobré znamenie a tak i hľadáme na rozličné návrhy na zlepšenie stavu krajiny.

Zaostávame vo všetkom, preto sa aj predkladajú návrhy z rôznych oblastí: v hospodárstve, priemysle, politike, národnostiach, osвете i vzdelanosti. Jedni radia zlepšenie hospodárstva rozšírením vzorných hospodárstiev, druhí vykúpenie ľudu z urbára, pozdvihnutie domáceho priemyslu budovaním ciest, založením fabriek, zakladaním miest, ochrannými clami, ochrannými spolkami, ďalší navrhujú založiť banky, úverové ústavy, získať prístup k moru, vznik obchodných vlasteneckých spoločností, zriadenie morského obchodu, zrušenie hraničných ciel a pod.; tretí radí meštiansku rovnosť, rovnosť pred súdom, rozšírenie politických práv či účasti na zákonodarstve a ich centralizáciu, zrušenie inštrukcií poslancom snemu atď, iní zlepšenie súdnictva, zrýchlenie chodu a výkonu práv, ďalší zase rozšírenie vzdelanosti zakladaním škôl, zakladaním učiteľských ústavov, uvedením čitární, kasín atď.; iní zase hľadajú spasenie krajiny v jednotnom národe, čím by chceli zo všetkých národov vytvoriť jeden, zliať a zlúčiť všetko do jedného. Jedni hľadali naše zaostávanie v hospodárskom nedostatku, chýbajúcich úveroch a iných priemyselných nedostatkoch, iní vidia príčinu v politickom zriadení, tretí v nedostatku vzdelanosti a iní zase v nedostatku jednej národnosti. Kto by sa odvážil tajiť, že vo všetkom tomto sa skrýva mnoho pravdy, kto by však zároveň chcel popierať, že v mnohých z týchto návrhov je aj dosť pokriveného, jednostranného? Pripisovať príčinu len jednému z týchto nedostatkov je jednostranné, avšak žiadať nemožné, čo prekračuje medze, je prehnané, zamieňanie podstaty s vonkajšou formou je pokrivené, ale je slušné a pravdivé, ak v našej vlasti vyžadujeme pokrok, ak všade hľadáme vlastné nedostatky a pokúsime sa ich odstrániť. Toto je, ako hovorím, slušné a poctivé, a zároveň je to naša povinnosť voči

* Keď Ľudovít Štúr hovorí o svojej krajine, má na mysli celé Uhorské kráľovstvo.

krajine i sebe samým.

Nemôžeme, a ani sa tu nebudeme púšťať do posúdenia jednotlivých návrhov, isté však je, že skôr, než sa pustíme do sveta, než sa k nemu prihlásime, musíme si najprv veci usporiadať doma a urobiť si poriadok. Práve tu nás omína a tlačí, tu sa nachádzajú všetky naše nedostatky, máme ich všade, keď sa teda máme pustiť do usporadúvania vlastných vecí, nesmieme to robiť len v jednej oblasti, musíme sa chopiť všetkých stránok života, všetko je navzájom pevne prepojené, všetko sa navzájom prelína a ovplyvňuje. Je síce pekné spájať sa s ďalekým svetom a dávať mu na známosť, že sme tu, keď sa však niekto vyberie do sveta neobriadený a otrhaný, len na posmech vyjde. Jedni volajú: „Zriadme obchodné spoločnosti, ktoré vstúpia do zväzku s ďalekým svetom!“ Iní kričia: „Na more! Na more!“ Ale tým prvým sa daríť akosi nechce a volanie tých druhých zostáva len krikom. Chápeme, že spojenie so svetom cez more je pre každý samostatný národ veľmi dôležité, veď aj hlavnou príčinou úpadku Poľska bolo to, že sa nevedeli prebiť k moru a udržať si ho. Istý čas mali síce Poliaci Pomorie a z času na čas si od Švédov dobyli aj brehy Baltu, neboli však schopní udržať si ich a využiť ich pre vlastné potreby. Preto nemohol vzniknúť ani bohatší priemysel a obchod, z toho sa nemohla rozvinúť takzvaná stredná (meštianska) trieda, nie tá, ktorá len býva v mestách, ale tá, ktorá sa zaoberá obchodom a priemyslom. Ak však táto trieda v niektorej krajine chýbala, nebolo v nej ani organizovanej, pevnejšej moci, nebol v nej ani priestor pre slobodu, bolo tam len panstvo a poddanstvo, ba skôr otroctvo, pričom to prvé si len v rozkošiach a cestovaní hovel, zatiaľ čo to druhé stonalo pod ťažkým jarmom. Za takej situácie sa nenašiel nikto, kto by pomáhal udržať zemiansku nespútanosť na uzde, kráľovská vláda pod tlakom prebujnelého zemianstva zoslabla, nemala sa o čo oprieť, všetku moc si teda privlastnilo zemianstvo a aj ju využívalo vo svoj prospech. Medzitým však už susedné národy, spravované celkom inak, zosilneli, a tak sa na hlavy Poliakov privalila búrka skôr, než by boli čakali, a zničila im štát. Už bolo neskoro narýchlo naprávať staré hriechy, nadarmo senát v Grodne* presedel celú noc v hlbokom žiali nad stratou krajiny a odmietal podpísať listinu, ktorá Poľsko rozdelila, zbytočný bol spomínaný odpor, akokoľvek statočný, i dobrovoľné povstanie Poliakov: štát už stratili ako poučenie pre všetkých, ktorí sa nazdávajú, že štátne zriadenie sa má využívať len v prospech privilegovaných jednotlivcov. V situácii, v akej sa Poľsko ocitlo, by Poliakom ani more veľmi nepomohlo. Aj u nás je úplne zbytočné

* Poľská horná snemovňa v r. 1793 musela prijať už druhé delenie Poľska medzi Rusko a Prusko.

volať po mori, po spojení so vzdialenými krajinami, kým sme v takom stave, v akom sme. Takmer $\frac{3}{4}$ pôdy sú oslobodené od všetkých daní, celú ťarchu znáša len čosi viac než $\frac{1}{4}$ a mestá, a tú $\frac{1}{4}$ tvorí pôda neslobodná, poddanská, zaťažená urbárom, zatiaľ čo tá prvá aj cirkevné pozemky sa nemôžu scudziť alebo ich ťaží starootcovské právo.* Už v tomto samotnom spočíva obrovské množstvo prekážok rozvoja a blahobytu našej krajiny! Ako, akým spôsobom sa bude na neslobodnej pôde rozvíjať poľnohospodárstvo? Akým spôsobom sa tu môže štát postarať o spoločné potreby? O opravu ciest, zvýšenie úrovne všeobecného vzdelávania, zlepšenie súdnictva, štátnej správy a pod.? Vari si môžeme brať úvery, keď pozemky nemáme spísané vo verejných katastrálnych knihách a navyše nás utláča starootcovské právo? Kto teda vie, čo a koľko má majetku, či nie je zadlžený väčšmi, než je jeho majetok? Ako môže veriteľ niekomu požičať peniaze, keď nevie, či sa mu v potrebnom čase vrátia? S tou trochou daní sa štátne potreby veru nepokryjú, a ani sa nemôžu pokryť, zdroje našej spoločnosti teda musia byť nedostatočné, musí byť zanedbané vzdelávanie, sudcovia majú malé platy, a práve preto sú najmä na nižšej úrovni prístupní škodlivým vplyvom, čím sa však ani nedá upevniť dôvera v spravodlivosť. Pre vyššie spomenuté dôvody nemáme ani banky, lebo tie potrebujú finančné prostriedky a úvery, nemáme ani úverové spoločnosti (Credit-Anstalt), pretože by sa najprv muselo zemianske a ostatné vlastníctvo spísať, oceniť a katastrálne ošetriť (čo by však zemianstvo bezpochyby videlo nerado) – mestá na sneme, z ktorých je v samotnom Uhorsku slobodných 47, majú všetky spolu jeden jediný hlas a iné vrstvy obyvateľstva nemajú vo verejných zboroch žiadne zastúpenie. Ako sú teda zastúpené záujmy meštianstva a ostatného obyvateľstva, medzi nimi i obchodu, priemyslu a hospodárstva ako celku?

Keď to všetko vezmeme do úvahy, musíme priznať, že veru máme dosť nedostatkov, ak sa však veciam prizrieme bližšie, uvidíme, že niektoré problémy sú základné, a od nich viac-menej závisia tie ostatné, ktoré pociťujeme vo všetkých oblastiach nášho života: občianskej, civilnej alebo hospodárskej. Preto trváme najmä na odstránení základných problémov, lebo sme presvedčení, že ak sa tie odstránia, potom sa budú dať riešiť aj tie ostatné. Navrhujeme teda:

* Týkalo sa zemianskej pôdy. Právo starootcovstva, inak dedovizeň (lat. aviticitas), znamenalo, že majetky po predkovi-nadobúdateľovi (prvom zemanovi v rodine) nesmel jeho dedič a právny nástupca scudziť (predať, darovať) ani za svojho života, ani pre prípad svojej smrti. Všetky majetky museli zostať v tej istej šľachtickej rodine, kým len žil niektorý potomok prvého nadobúdateľa.

Zrušenie urbára zákonom. Dá sa to urobiť mnohými cestami, už v predchádzajúcom ročníku našich novín sme vypočítali 13 spôsobov, individuálne vykúpenie však postupuje ťažko a oneskorene, preto ani nie je pravdepodobné, že sa podarí dokončiť. Navrhovali sme teda, aby toto odkúpenie bolo nielen povolené zákonom, ale aby do neho zákonom vstúpil aj štát* a určil prostriedky, ktoré by k cieľu viedli rýchlejšie a platili by pre všetkých. Podľa nás ide najmä o tri spôsoby: a) štátna pôžička, b) zámena urbáriálnych povinností za urbáriálnu pôdu, c) splácanie urbára, ktorý by sa považoval za peňažnú istinu v prospech majiteľov urbáriálnej pôdy. Pokiaľ ide o prvý spôsob, štát by si mohol vziať pôžičku v zahraničí, napr. vo Frankfurte, v Miláne, vo Viedni, kde je dosť peňazí v hotovosti, ktoré sa dajú požičať. Z týchto peňazí by sa vyplácali usadlosti urbáriálnych majiteľov v takom pomere, akú časť z urbáriálnych povinností ako úrok usadlostiam vyplácajú. Tí, čo by sa takto vyplatili, by boli povinní splácať štátu úrok jeden alebo dva zlaté na stieranie (amortizáciu) dlhu, čím by sa o niekoľko rokov vyplatila istina i s celým úrokom a poddaní by sa z urbára úplne vykúpili. Druhým spôsobom by poddaní doterajším majiteľom urbáriálnych usadlostí odstúpili takú časť svojej pôdy, aká je súhrnná peňažná hodnota všetkých ich povinností spolu s doterajšími urbáriálnymi pôžitkami, ktoré sa v súčasnosti vyplácajú splátkami. Takto by sa urbáriálne povinnosti navždy vymenili za pôdu a to, čo jej majitelia doteraz dostávali ako splátku, by dostali naraz v celej sume. Je len samozrejmé, že keby takáto pôda zostala trvalým vlastníctvom predchádzajúcich nepriamych vlastníkov, boli by povinní aj vyplácať dane z pôdy, o čom ešte bude reč nižšie. Pri treťom spôsobe by sa majitelia doterajších urbáriálnych pozemkov stali veriteľmi bývalých poddaných, a tí by im každoročne splácali svoje bývalé povinnosti v hotovosti jedným alebo viacerými zlatými, čím by sa po niekoľkých rokoch úplne vyplatili. Ak oceníme priemernú hodnotu jednej usadlosti na 600 zlatých striebra, pri 6% úroku by úrok vyšiel na 36 zl. ročne, so splátkami istiny, ak sa vezme len jedna zlatka na každé percento, na 42 zl. ročne. Takto by sa celá usadlosť splatila za niekoľko rokov, keďže aj samotná istina by sa úročila. Avšak, ako sme spomenuli, ak do tejto záležitosti nevstúpi štát, veľa sa toho nepodarí: poddaným sa do cesty budú klásť stonásobné prekážky a celé odkúpenie, pre našu krajinu také podstatné, pôjde iba horko-ťažko, čo môže mať v súčasnosti na štát len neblahé následky.

Týmto spôsobom realizované odkúpenie z urbára je však ešte vždy len polovičná,

* Aby sa možnosť urbárskeho odkúpenia zmenila na povinnosť zo zákona, ktorá by už nezávisela od súhlasu zemského pána.

nedokončená práca. Pravda, my sme si už na takéto polovičné riešenia v našom zákonodarstve zvykli: napr. na zákon, podľa ktorého môžu štátne úrady zastávať aj nezemaná, ale úrady si schopných ľudí na tieto miesta vyberať nesmú, alebo zákon, podľa ktorého majú aj nezemaná právo vlastníť pozemky, a pritom stále platí starootcovské právo. Už samotná polovičatosť týchto zákonom ukazuje, že sú nezrelé, nedokonané, a že sa čoskoro budú musieť meniť a dotiahnuť do konca. My už teraz na tomto mieste môžeme tvrdiť, že ak sa vykúpenie z urbára uskutoční, takzvaný patrimoniálny (panský)* súd je v rozpore sám so sebou, ďalej tvrdíme, že starootcovské právo už v našom zákonodarstve nemá miesto, hovoríme tiež, že vykúpení poddaní nemôžu naďalej zostať v tom istom občianskom postavení ako predtým, ale už musia dostať práva slobodných obyvateľov, občanov koruny, ktoré im patria. Kým bol vlastníkom usadlostí zemský pán, poddaný bol len jeho nájomníkom, takpovediac sluhom, z pôdy mal síce úžitok, ale majetok patrila pánovi. Za takých podmienok bol pán poddanému prirodzene i sudcom, a často zároveň žalobcom i sudcom, lebo na panské súdy i samotné súdne spory medzi pánom a poddaným mal pán veľký a rozhodujúci vplyv. Hoci aj pán v takýchto sporoch súdu sám nepredsedať, menoval predsedu, navyše hostil prítomných sudcov, a tí už potom hostiteľovi len vyšli v ústrety. Na základe spomenutého vzťahu museli poddaní v dávnej minulosti nastúpiť s pánom do bandérií** a vybrať sa do vojny a kráľovských výprav, keby sa však tento hlavný podradený vzťah medzi pánom a poddanými zrušil, t. j. keby poddaní obrábali nie pánovu, ale svoju vlastnú pôdu, celkom prirodzene by zanikol aj vplyv pánov na patrimoniálne súdy. Poddaný už by nebol panským poddaným, ale rovnako ako ostatní len poddaným štátu, spoluobčanom iných a slobodným vlastníkom.

Ako sme už vyššie povedali, po odkúpení z urbára stráca opodstatnenie i starootcovské právo, lebo odkúpená pôda viac nespadá pod feudálne právo, je slobodná, voľne môže prechádzať z jedného majiteľa na druhého predajom a kúpou, jej úplným majiteľom je vždy ten, čo ju nadobudol. Zemianska pôda by však naopak ešte vždy spadala do feudálneho práva, rodina majiteľa by k nej mala vždy výlučné právo, nemohla by sa slobodne predávať a kupovať, čiže by sa stala neslobodnou. Tým by však vznikol rozpor medzi slobodnou, predtým urbáriálnou pôdou, a neslobodnou

* Zemský pán mal nad svojimi poddanými aj súdnu právomoc prvej inštancie.

** Uhorské jazdecké vojsko, ktoré bývalo kráľovské, ale aj stoličné (krajské). Aj niektorí magnáti mali v minulosti právo držať si vlastné vojsko pod vlastnou zástavou.

zemianskou pôdou, čím by zemianstvo veľmi utrpelo z hľadiska hospodárskeho, ale aj priemyselného a právneho. Zrušenie urbára zákonnou cestou teda prináša i potrebu zrušenia starootcovského práva, čím sa skutočne naplní a do života uvedie aj už existujúci zákon, ktorý povoľuje vlastniť pôdu i nezemanom.

Po vykúpení z urbára by však pre predtým neslobodných občanov nastala veľká zmena. Ak človek patrí niekomu inému, ten ho aj zastupuje, drží pod svojou ochranou a starostlivosťou, ak je to potrebné, vystupuje v jeho mene, vybavuje jeho záležitosti. Na tomto základe aj uhorské zemianstvo, ako je zakotvené v zákonoch, zastupovalo svojich poddaných, nakladalo s ich majetkom, ktorý sa vlastne považoval za jeho majetok, povoľovalo a určovalo dane, ktoré mali poddaní platiť. Keby sa však tento vzťah zrušil, t. j. keby už urbáriálna pôda poddaných nepatrila zemianstvu, museli by aj tí vykúpení mať svojich zástupcov, čo by ich zastupovali v občianskom práve ako občanov štátu, už nie poddaných, čo by s ich majetkom nakladali v prospech štátu, t. j. predkladali by svoje názory vo veci daňového zaťaženia obyvateľstva, schvaľovali by ich platenie a zastupovali ich aj vo všetkých ostatných záležitostiach. Predtým u nás pokiaľ ide o poddanstvo a poplatný ľud vôbec platilo to latinské „*sine me, de me*“,* odteraz by sa však toto príslovie muselo zmeniť na „*de me, mecum*“.** Občania by si ľahko našli svojich zástupcov a rečníkov, to, že by s tým mali ťažkosti, môžu tvrdiť len tí, čo nie sú priateľmi skutočného pokroku, lebo obyvatelia by si medzi vzdelanými a učenými ľuďmi, ktorí už ani u nás nechýbajú a ich počet deň po dni narastá, ľahko vybrali takých, čo rozumejú organizácii štátu a zaslúžia si ich dôveru. Odnepamäti boli privilegovaní a lepšími právami obdarení len tí, čo mali právo hovoriť a konať vo verejných záležitostiach: v antickom Grécku a Ríme boli všetci, čo sa nepodíleli na vedení verejných záležitostí, len otrokmi. Kresťanstvo síce zrušilo otroctvo a človeku dodalo ľudskú dôstojnosť, medzičasom však už v západných krajinách mali svoje práva len tie stavy, ktoré sa zúčastňovali na správe štátu. Rovnako to bolo i u nás. Všetci dobre vieme, že stav ostatného obyvateľstva bol smutný, ale rovnako sme presvedčení, že to takto dlho zostať nemôže. Občianske práva však idú ruka v ruke aj takzvanými civilnými a meštianskymi právami, s čím máme všetci, čo žijeme v našom štáte, tiež dostatočnú skúsenosť.

Okrem vyššie uvedeného a okrem iných politických dôsledkov, ktoré spomenieme nižšie, malo by vykúpenie z urbára veľký a blahodarný dopad na hospodárstvo a priemysel, vďaka čomu by sa zlepšila úroveň vzdelanosti a životnej úrovne

* O mne bezo mňa.

** O mne so mnou.

obyvateľstva! Vykúpení obyvatelia by vedeli, že pôda a majetok sú už ich trvalým vlastníctvom, ktoré im nikto nemôže vziať, či už právne alebo protiprávne. Celú svoju energiu i kapitál by vložili do zdokonaľovania a efektívneho hospodárenia, a tentoraz by na to mali nielen chuť, ale aj čas, zatiaľ čo za súčasnej situácie urbáriálni poddaní nevedia, či budú pracovať na svojom poli alebo na panskom, nevedia, či ich nevyženu na panské roboty a či im potom ešte zostane čas na obrábanie vlastnej pôdy. Ich majetok by tak nevychádzal navnivoč kvôli zanedbávaniu hospodárstva, pluštiam, dažďom apod., čo sa doteraz neraz stáva. Už z toho je jasné, že by hospodárstvo vykúpením z urbáru mnoho získalo, majetok jednotlivcov, a tým i štátu, by sa zhodnotil, čo by malo spätne veľmi dobrý účinok na aktivitu obyvateľstva. Nezdrevenel by potom roľník len na svojich roľiach, ale púšťal by sa aj do iných priemyselných odvetví: hodvábnictva či iného obchodu. A hlavným prínosom týchto pohybov by bolo, že by sa majetnejší a z urbárskej služby vykúpení hospodári väčšími než teraz zaujímali o vzdelanie svojich detí, viac by mohli vynaložiť na školy, čím by sa v doposiaľ zaostalých poddaných vzbudil ľudskejší a šľachetnejší duch, ktorý je hlavnou obranou proti rôznorodej podlosti, surovosti, zápečníctvu, meravosti, priestupkom a nízkej, neľudskej, dobrovoľnej zanedbanosti.

Druhým hlavným problémom, ktorý u nás panuje a z ktorého vyplývajú i ďalšie nedostatky, je to, že zemianstvo neplatí dane. Zemianske pozemky majú spoločne s pozemkami kráľovských miest rozlohu 14 303 535 hektárov využiteľnej pôdy, poddanské pozemky len 5 714 804 hektárov, čo je menej než polovica, a predsa na tejto menšej časti spočívajú všetky dane, lebo len poddaní platia aj do vojenskej, aj stoličnej pokladnice, oni znášajú straty z deperdit,* a okrem toho ešte plnia urbárske povinnosti. Vojenská daň ročne činí 4 395 244 zl. striebra a domáca 3 485 203 zl. striebra, spolu teda 7 880 447. Pre spravodlivosť je teda úplne nevyhnutné, aby zemianstvo platilo aspoň tieto dve dane, ak aj nič iné, a to tým skôr, že práve ono štát oveľa väčšími využíva než úbohé zdanené obyvateľstvo. Spravodlivosť vyžaduje, aby aj zemianstvo platilo dane v rovnakom pomere k svojim pozemkom ako poddaní, a keďže vlastní dva a polkrát viac pôdy, malo by aj platiť dva a pol násobok poddanských daní, t. j. 18 miliónov zlatých striebra ročne. Na prvý pohľad je teda každému jasné, že úbohý poplatný ľud, ako sa nazýva a aký aj skutočne je, musí znášať veľké množstvo bremien a povinností, zatiaľ čo zemianstvo je oslobodené od všetkých povinností s výnimkou insurekcie,** platnej už len

* Deperdita bol rozdiel medzi sumou, ktorú platila vláda za stravovanie vojska tým, čo ho ubytovali, a skutočnou cenou za jeho stravovanie a ubytovanie.

** Lat. termín *insurrectio* (povstanie) označoval všeobecnú mobilizáciu zemanov počas vojny, úlohou ktorej bolo pomáhať stálemu vojsku pri vojenských operáciách. Posledná insurekcia sa uskutočnila za

formálne, a daní na krajinské snemy, ktoré však len na niekoľko posledných snemov na seba vzalo dobrovoľne. Tento pomer a na prvý pohľad zrejme nerovnosť nám nesmierne škodí u verejnej mienky európskych národov, Európa pozná našu krajinu najmä podľa toho, že tu jedna časť obyvateľstva na verejné dobro neprispieva vôbec a takmer všetko znášajú poddaní. Tí platia vojenskú daň, vykonávajú verejné práce, stavajú cesty a aj sami za ne okrem Židov a obyvateľov menších miest platia. Nerovný pomer medzi zemianstvom a poddanými nepanoval vždy. Za dávnych čias zemanovia i sami do vojny chodili, vysielali vlastné bandériá, aj ich sami vystrojili, a okrem toho aj vojenskú daň platili, ako o tom svedčia rozličné zákony, napríklad tie z čias kráľa Ľudovíta II.* z roku 1518. Až neskôr, keď sa zaviedlo stále vojsko a insurekcia sa od neho odlúčila, vojenská daň celá pripadla len na poddaných. V predchádzajúcich storočiach nebola stoličná daň oddelená od vojenskej, ako je to teraz, obe sa platili do jednej pokladnice a obe platilo aj zemianstvo. Postupne však na poddaných prichádzali čoraz horšie časy, a keďže zemianstvo ovládalo zákonodarstvo, čoraz väčšmi sa krajinských bremien a povinností zbavovalo. Minulé obdobia sa však od dnešného veľmi líšili: dnes sa už považuje za vlastenectvo to, čím viac bremien v prospech spoločného dobra niekto znáša, čím viac pre verejné blaho pracuje, v minulosti sa považovalo za dobré, ba dokonca za hodné práva a slobody to, čím menej niekto k prospechu svojej krajiny prispieval. Isté je, že časy sa zmenili, a to k lepšiemu, vnímanie vecí verejných sa ku cti a oslave našej súčasnosti úplne prevrátilo a vyjasnilo. Dnes už len synovia starých čias považujú za právo a slobodu, keď do verejného záujmu nemusia nič prispieť, nič preň urobiť, nič preň znášať, práva v tomto duchu, inými slovami temnotu a občiansky egoizmus, však naša súčasnosť len odsudzuje. Človek s takýmito predstavami o právach a slobodách sa už do našich čias nehodí, ani do nich nepatrí, patrí len časom starým, vymierajúcim. No našťastie už máme aj zemanov, ktorí to v tomto zmysle s krajinou myslia dobre a sami sa k plateniu daní hlásia.

Len tento jeden spomínaný hlavný nedostatok našej krajiny vyvoláva veľa ďalších: chýbajú nám prostriedky na pôžičky, potrebné obecné inštitúcie, chýbajú nám schodné cesty, po ktorých sa dá obchodovať, chýbajú nám ostatné prostriedky na rozvoj obchodu a priemyslu, napríklad vodovody, rieky máme nesplavné i tam, kde by mohli byť splavné, neregulované, kvôli čomu nám časté povodne spôsobujú státisícové škody, vývoz

napoleonských vojen v roku 1809 a skončila sa fiaskom.

* Ľudovít II. Jagelonský (1501 — 1526) bol uhorským kráľom v r. 1516 — 1526. Zahynul 29. augusta 1526, keď na úteku z prehratej bitky pri Moháči spadol s koňom do rozvodneného potoka.

poľnohospodárskych plodín je na rakúskej hranici zatažený vysokými vývoznými clami, základné školy máme na mnohých miestach v úbohom stave, súdnictvo, najmä na nižších úrovniach, dostáva mizerné platy, z čoho plynie mnoho vážnych následkov, atď. atď. To je nepochybne dostatočné množstvo dôvodov, aby aj zemianstvo začalo platiť dane a aj činmi dokázalo, že i jemu dobro krajiny na srdci leží. Keby malo zemianstvo platiť dane, bolo by nevyhnutné všetky zemianske pozemky vymerať a katastrálne spísať, a z tohto popisu by sa zistilo, koľko majetku má štát a koľko jednotlivci. Tým by sa zrušilo aj starootcovské právo, čo sme už predtým žiadali, ľahko by sa dali peniaze požiť v zahraničí a nimi svoje pozemky i majetok zabezpečiť. Zároveň by sa to nezaobišlo bez veľkých priaznivých dôsledkov na priemysel, a tým aj na bohatstvo a blahobyť celej krajiny. Za súčasných podmienok nemáme prostriedky na pôžičky, ťažko sa nám zháňajú peniaze, a predsa sa zemianstvo nepriberá do ničoho iného, než do vymáhania urbárskych povinností a vyberania daní od sedliakov, takže len kostnatie na starom a myslí si, že načo by si nadarmo krky a hlavu lámalo, keď žiadne dane neplatí a na krajinu nerobí. Teraz má jedinú starosť – prežiť, ale keby muselo aj dane platiť, to by si potom veru aj iné veci premyslieť muselo. Práve preto, že nemáme spísané zemianske pozemky, nemáme ani úverové ústavy, veď kto by sa zaručil za finančné prostriedky, ktoré takéto ústavy potrebujú? A ako veľmi by naši, väčšinou upadnutí majitelia takýto ústav potrebovali! Pekne krásne by si ním pomohli dostatočne zabezpečiť vlastné hospodárstvo, a tým by sebe i krajine k bohatstvu prispeli. Ak sa aj teraz u nás niekde takýto ústav založí, okamžite sa po krajine rozbehne peňažná zbierka, čo svedčí o tom, že verejné zdroje na založenie takýchto ústavov nestačia. No a koľko sme v posledných rokoch videli takýchto zbierok na všakovaké ústavy? Nebolo by lepšie, keby boli verejné pokladnice schopné niečo také aj samy uvádzať do života? Veď súkromná dobročinnosť má toho na podporovanie v svojom kraji veru dost!

Všetci dobre vieme, ako vyzerajú naše cesty. Peštianske nemecké noviny považovali za užitočné oznamovať svojim čitateľom štatistiku zlých ciest v Uhorsku. Človek si teda ľahko pomyslí, že skutočne musíme mať veľmi veľa zlých ciest, keď sa už o nich vedie aj štatistika. V hornatých krajoch, kde majú dostatok piesočných vrchov, ešte celkom ujdú, no na dolniakoch, ako počúvame, sú cesty naozaj mizerné. Nachádzajú sa na nich močiare a prepادلiská, len zriedka sú dostatočne vyštrkované, väčšinou sú ubité len koľajami. Takéto cesty spotrebujú cestujúcim dvojnásobok času, najmä ak sa po nich vlečú vozy naložené tovarom. Každý ľahko pochopí, že to má nepriaznivý dopad na

komunikácie a priemysel. A tie naše rieky! Ako divo sa prehánajú sem a tam, prelievajú z miesta na miesto, opúšťajú jedno koryto a vymývajú druhé! Škody sa dajú počítat' na státisíce. Aj hradske cesty sa musia premiestňovať z miesta na miesto, lebo ich podmýva a rúca Váh, a to na náklady prostých obyvateľov. A akú veľkú škodu narobila pred dvoma rokmi Tisa! Ved' práve to bolo podľa nás hlavnou príčinou, že sa Széchényi postaral o jej reguláciu. Tento pán teraz robí všetko pre to, aby sa zregulovala, no s tými prostriedkami – ako je to u nás zvykom –, ktoré má k dispozícii, sa mu to darí len ťažko. No a najmä preto, že zemaniam neplatia žiadne dane, trpí aj vývoz našich poľnohospodárskych plodín, čím dochádza k veľkým stratám na clách a niektoré naše tovary majú vývoz celkom zakázaný. Za súčasného stavu sa rakúska vláda nezaobíde bez uvalenia vysokých ciel na naše vyvezené poľnohospodárske plodiny, lebo nielenže musí vyrovnávacími a ochrannými clami chrániť vlastných poľnohospodárov, ale aj sama z nich čerpá značné výnosy. Náš tridsiatok* predstavuje najmä finančné clá, no clá na rakúskych hraniciach sa od našich odlišujú, lebo nielenže slúžia ako príjem do štátnej pokladnice, ale najmä na to, aby cena tých poľnohospodárskych plodín, ktoré vyvážame my, nebola v rakúsku príliš nízka, čím by rakúski poľnohospodári, ktorí oproti nám musia platiť veľké dane, utrpeli veľké straty. Keby však aj naši zemaniam platili dane, potom by sa, samozrejme, zvýšili ceny aj našich poľnohospodárskych tovarov: obilie, dobytok, víno atď., a rakúski poľnohospodári by sa nemuseli báť konkurencie s našimi poľnohospodárskymi tovarmi.

Z rovnakých dôvodov, pre ktoré trpí náš priemysel, trpí aj naše vzdelávanie. Školy máme zanedbané, učitelia sú slabo platení, preto sa väčšinou tí, čo sa nazdávajú, že sa presadia inde, radšej učiteľmi nestanú, lebo sú si istí, že by za svoju prácu dostali len mizernú odmenu. Učiteľmi sa teda stávajú alebo tí, čo sa na tú prácu cítia osobitne povolani, alebo ľudia bez prostriedkov, alebo tí, ktorým sa nechce presadiť iným spôsobom. A ak učitelia dostanú miesto a zistia, že to s ich situáciou vyzerá veru neslávne, zvyčajne sa okrem učiteľstva pustia do iného podnikania, čím svoje povinnosti zanedbávajú a zverujú ich iným. Ba aj na to, aby svoj chatrný, mozoľmi vykúpený plat dostali, musia sa poriadne potrápiť, ponamáhať a nemilobohu hrdlačiť! Bolo by veru načase, aby si naše štátne zákonodarstvo aj tento smutný a bolestný stav našich učiteľov konečne všimlo! Iné problémy vo vzdelávaní ani nespomíname, aby sme nemuseli nakuknúť do tých žalostných, tesných škôl, ktoré by sa na viacerých miestach hodili skôr pred dobytok než pre deti. Tomuto stavu našich škôl žiadne dobrovoľné, dočasne určené

* Vnútorne uhorské clá, ktoré sa vyberali vo výške jednej tridsatiny ceny tovaru.

peňažné dávky – ako sa navrhovalo na predchádzajúcom rokovaní snemu – nijako nepomôžu, tomu môže pomôcť len všeobecná daň, ktorú budú platiť i zemaniam. Finančné príspevky nesmú byť dočasné, na dva, na tri roky, ale trvalé. Tu je treba pripomenúť, že evanjelici si školy, kňazov a učiteľov platia z vlastných prostriedkov, preto sú na tom len s malými výnimkami biedne, ako všetci radi uznajú, keby však zemianstvo platilo náležité dane, mohli by aj evanjelici dostávať zo štátnych zdrojov aspoň podporu, ak už nie priame platby. Nielen učители, ale aj sudcovia, najmä na nižších úrovniach, dostávajú len slabý štátny plat, z čoho vyplýva – a to u nás veru nie je žiadne tajomstvo –, že sa spravodlivosť dá kúpiť. Aby sa tomu zabránilo a sudcovia sa stali, nakoľko je to len možné, nezávislými, všetky krajiny sa snažia o to, aby boli sudcovia dobre platení, a tým povýšení nad všetky stránky sporu. Často počúvame, ako si naši občania hovoria: Umrel Matiaš, je po pravde.* Dali by sa o tom i kroniky písať, *sed exempla sunt odiosa***.

Keby sa takto zvýšil verejný záujem a vďaka ustanoveniam, ktoré sme v predchádzajúcom texte predložili a požadovali, by sa rozvinul priemysel, ani mestám by sa nemohol obmedziť vplyv na záležitosti štátu.

Veľkým nedostatkom nášho politického života je fakt, že slobodné kráľovské mestá nemajú možnosť zúčastňovať sa na verejných záležitostiach štátu, z čoho potom vyplývajú aj iné spoločenské problémy. Naše domáce zákony dostatočne dokazujú, že slobodné kráľovské mestá mali kedysi oveľa väčší význam a väčšie politické práva. Už v dekréte Vladislava VII.** je vymenovaných 23 miest, ktoré mali zastúpenie a hlas na sneme, a po roku 1608 k nim pribudlo ďalších 19 miest, obdarených politickými právami. Prvý článok § 10 po korunovácii od roku 1608 obsahuje okrem iného aj toto: „*Pokiaľ ide o slobodné kráľovské mestá, obyvatelia krajiny považujú za náležité, aby sa popri svojich výsadách počítali medzi stavy a rady,**** ako aj to, aby ich vyslanci mali medzi obyvateľmi krajiny svoje miesto a hlas.*“ V roku 1619 sa stavy a rady sťažovali, že siedmim banským mestám chcú uznať len jeden spoločný hlas, a požadovali, aby každé z týchto

* Matej Korvín (1443 – 1490), syn Jána Huňadiho, bol uhorským kráľom od r. 1458 do smrti. Za „kráľa ľudu“ ho prijala ľudová tradícia, lebo sa ľud mal za jeho vlády relatívne lepšie než za vlády iných uhorských kráľov.

** Lat. Ale príklady sú nežiadúce.

*** Vladislav II. Jagelonský (1456 – 1516), nástupca Mateja Korvína na uhorskom tróne (od r. 1490).

**** Stavy a rady bol úradný názov uhorského stavovského snemu. Zastúpené boli v ňom štyri stavy, ktoré sa v pomere ku kráľovi pokladali za národ (poddaní sa vôbec nebrali do úvahy, hoci tvorili absolútnu väčšinu obyvateľstva): preláti (vyššie a nižšie duchovenstvo, vyššie zasadalo v hornej snemovni, nižšie v dolnej), magnáti (najbohatší šľachtici), rytieri (zvyšné zemianstvo), slobodné kráľovské mestá a výsadné okresy. Magnáti tvorili hornú snemovňu, ostatné stavy prostredníctvom svojich volených zástupcov dolnú snemovňu.

miest dostalo samostatný hlas. Je teda zrejmé, že slobodné kráľovské mestá majú aj podľa našich zákonov na politické práva oprávnený nárok, časom sa však stalo, že sa im tieto práva upreli a všetkým slobodným kráľovským mestám sa v Uhorsku uznal len jeden spoločný hlas. Ako a s čím pričinením k tomu prišlo, nebude záhadou pre nikoho, kto pozornejšie sleduje našu históriu, pretože z nej pochopí, že moc zemanov postupne čoraz väčšmi narastala a tí si všetky práva, ktoré by sa ušli aj iným, na seba naviazali. Takto sa v skutočnosti zo snemu vylúčili aj slobodné kráľovské mestá, aj keď nie formálne, no jeden spoločný hlas nemá proti hlasom ostatných stavov v štátnych záležitostiach žiadnu váhu a vychádza nazmar. Podľa zákona sa jedno kráľovské mesto považuje za jednu zemiansku osobu, časom si však zemanovia vlastné slobody čoraz väčšmi rozširovali a vymysleli si, že všetky slobodné kráľovské mestá dokopy predstavujú len jedinú zemiansku osobu. Podľa tohto falošného a slobodu potláčajúceho výkladu potom aj snem uznal mestám právo jedného jediného hlasu. Rovnako ako ostatné zákony, ktoré bránia rozvoju krajiny, i tento nás u európskych národov uviedol do veľmi zlého svetla. V západnej Európe mali mestá od čias slávnych vyhratých vojen medzi mestskými a zemianskymi vrstvami v štátnych záležitostiach všade významné miesto, u nás však presne naopak, z dôležitého postavenia upadli do bezvýznamnosti. No na vine je bezpochyby aj druhá strana, lebo ani zemianstvo, akokoľvek by sa rozbuklo, nedokázalo by mestá vytlačiť z ich zákonných práv, keby si mestá samy svoje práva statočne obhájili a postavenie, ktoré im zo zákona vyplýva, udržali. Zanedbali to však, a možno aj odôvodnene, preto im druhá strana ich práva zúžila a obmedzila. Tento úpadok v zmysle politickom svedčí aj o nevyhnutnom úpadku v hospodárstve a obchode, a skutočne, ak čítame staré správy o našej krajine, pochopíme, že kedysi boli naše mestá hospodársky rozvinutejšie a bohatšie, v poslednom čase však v oboch ohľadoch spustli. Má to viacero príčin: na juhu rozpínanosť Turkov, ich časté nájazdy na našu krajinu a ničenie miest, prudký rozvoj priemyslu v susedných západných krajinách, atď., atď.

Keby však mali mestá znovu dostať svoje práva a zaujať náležité miesto v štátnych záležitostiach, bude nevyhnutné ich lepšie usporiadať. Občiansky duch je v našich mestách zatiaľ úplne potlačený a pri tejto organizácii sa rozvinúť ani nemôže. Na mestských záležitostiach sa zúčastňuje len málo mešťanov, aj to len tí, čo majú právo voliť mestských úradníkov a vyslancov na snem, všeobecne známi ako mestskí poslanci, a to tiež iba v hospodárskych otázkach a pri spomínaných voľbách úradníkov

a vyslancov na snem. Ten, čo medzi týchto mešťanov, ktorých býva podľa veľkosti miest od 4 do 125, nepatrí, nech by mal akýkoľvek majetok, nech by bol aj pôvodným usadlíkom a mal v meste vlastným dom, nesmie sa na tejto mestskej rade žiadnym spôsobom zúčastňovať, a samotná rada, ako sme už povedali, rokuje len o hospodárskych záležitostiach a o veľmi malom počte iných problémov. Zasadania týchto rád sú navyše tajné, nikto iný k nim nemá prístup, nečudo teda, že sa občiansky život v mestách neprejavuje a iba sa tam skrýva. Aj samotné mestské rady majú len obmedzenú pôsobnosť, napríklad v hospodárstve nesmú bez súhlasu kráľovskej komory* vynaložiť viac než 50 zl. v striebre. Mestá sa považujú za majetok komory, inými slovami za majetok kráľa, keby sa však zmenili feudálne zákony, týkajúce sa pánov a poddaných, i mestá by prirodzene dostali väčšie práva a rozšírené pole pôsobnosti. Vidíme teda, že oba tieto problémy sú spojené, preto je aj väčší vplyv na zákonodarstvo zo strany miest spojený s ich slobodnejšou správou. Keby však mohli mestá, či inak povedané, zástupcovia priemyslu a obchodu, ovplyvňovať zákonodarstvo, potom by sa takýto vplyv nesmel odopierať ani takzvaným uznávaným osobnostiam, čiže zástupcom vzdelanosti a učenosti. V anglickej snemovni tiež sedia zástupcovia univerzít a aj v našej krajine v poslednom čase povolili niektoré stolice uznávaným osobnostiam účasť na rokovaní o verejných záležitostiach, avšak rozhodnutie jednej stolice platí len pre jej oblasť pôsobnosti a nemusí byť trvalé, lebo ho stolica rovnako dobre môže zase odvolať. Rozkolísané a neisté postavenie týchto osobností môže zrušiť len krajinský snem. A veru je už aj potrebné, aby sa to stalo a postavenie osobností pevne zakotvilo, keďže títo ľudia nepatria podľa zákona ani k zemianskemu stavu, ale ani k poplatnému ľudu, sú to len akísi libertíni neelibertovaní.** Vyvoláva to problémy aj v samotnom súdnictve, lebo sudcovia nevedia zo zákonov vyvodit', podľa čoho sa majú pri týchto občanoch riadiť. Je teda načase, aby sa tieto osobnosti ku cti krajiny a v duchu nášho storočia považovali za rovných ostatným skutočným občanom krajiny.

Okrem spomínaných naozaj závažných nedostatkov, s ktorými sa v krajine potýkame na každom kroku, máme ešte jeden veľmi dôležitý, a ten spočíva v našom výkone spravodlivosti, v súdnictve. Tento problém u nás všetci dokonale poznajú, hoci s ním zápasia aj v iných štátoch. Naša krajina sa v počte súdnych sporov vyrovná Anglicku, iba s tým rozdielom, že tam sa spory hýbu lepšie a svižnejšie, zatiaľ čo u nás sa

* Uhorská kráľovská komora bol úrad na správu štátnych financií.

** Pôvodne človek oslobodený z otroctva alebo poddanstva, v tomto prípade však v skutočnosti neoslobodený.

človek len ťažko spravodlivosti dovoľá. Systém má toľko vážnych väd a nedostatkov, že ich náprava si vyžaduje skutočne železnú vôľu. Vo výkone spravodlivosti ide ľuďom o veľké veci: česť, majetok, život, teda o tie najväčšie, najsvätejšie, ak však výkon spravodlivosti nie je v poriadku, všetci vidia, že do nebezpečenstva vrhá celú krajinu s tými najhoršími následkami. Práve preto sa všetky vzdelané a ľudskosťou predchnuté národy odjakživa usilovne snažili, aby boli zákony jasné, zreteľne vyložené a aby sa spravodlivosť vykonávala rýchlo, rozvážne a bezpečne. Bezpečný výkon spravodlivosti je jedným z najmocnejších pút spájajúcich občana s krajinou, ťažko však môže byť človek krajine oddaný telom i dušou, ak si nemôže byť istý tým, čo mu je najdrahšie a najsvätejšie, ak jedni utláčajú druhých a nemusia sa báť ruky spravodlivosti, ak tí, čo majú spravodlivosť vykonávať, považujú za svoje privilégium každému, kto sa im nepáči, poriadne naložiť. V takejto krajine ešte vždy vládne len surový a barbarský duch, lebo v nej o dôstojnosti človeka nemôže byť ani reči, nech sa v nej šíria akékoľvek frázy o vlastenectve.

Ako sme povedali, v súdnictve máme ešte mnoho nedokonalostí a jeho hlavné nedostatky sú tieto: naše zákony nie sú zosúladené, často si navzájom protirečia, a tak ani tí najsvedomitejší sudcovia často nevedia, ktorého sa majú pridržať, a tí nesvedomití si ich môžu ohýbať podľa vlastnej vôle. Všeobecne u nás platí pravidlo: *Plus valet favor in judice, quant lex in codice*.^{*} Neúplnosť a nesúlad našich zákonov spôsobil, že sa museli vydať súdne výroky kráľovskej kúrie (sedmopanskej a kráľovskej tabule),^{**} známe pod názvom *Rozhodnutia a mienky kráľovskej kúrie*,^{***} ktoré slúžili za vzor pri súdnych sporoch, a rovnako vydalo nariadenie, že sa výkon práva na nižších súdoch musí opierať o súdne rozkazy riadnych krajinských súdov (palatína, krajinského sudcu a kráľovského personála). Len málo z našich súdov pojednáva nepretržite, väčšinou zasadať len z času na čas, ako napríklad naše stoličné sudy, no aj stále sudy, napríklad kráľovský a sedmopanský, majú časté prázdniny a počas zasadania snemu – predtým aj počas insurekcie – svoju činnosť úplne prerušia. Z toho potom pochádza aj to neustále odkladanie súdnych sporov z roka na rok, hoci to má aj mnoho iných príčin. Dlhé súdne

* Lat. Viac osoží sudcova priazeň ako písaný zákon.

** Pôvodný najvyšší súd Uhorska sa časom rozdelil na dva stále sudy: sedmopanskú a kráľovskú tabulu. Oba spoločne tvorili kráľovskú kúriu. Sedmopanská tabula bola najvyšší odvolací súd pre Uhorsko. Predsedal jej palatín a súdilo na nej 5 prelátov, 6 magnátov a 9 rytierov. Tabula dostala meno podľa siedmich sudcov, ktorí sa vyberali z uvedeného počtu prísediacich. Kráľovská súdna tabula bola druhou časťou kúrie. Do r. 1848 bol jej predsedom kráľovský personál a prísediacimi boli 2 preláti, 2 magnáti a 21 iných sudcov.

*** *Decisiones et Praejudicia Curiae Regiae*.

prietáhy síce v poslednom čase odľahčujú takzvané slovné spory a zmenkové súdy, ale len v tých prípadoch, kde sa žalovaná strana, alebo tá, ktorá sa dá právne stíhať, takémuto súdu výslovne podrobila. Civilné a trestné právo nemáme oddelené, a najmä trestné nemá žiadne osobitne vyčlenené zákony. Preto sa stáva, že sa na niektorých súdoch, napríklad na kráľovskej tabuli, nazbiera toľko súdnych sporov, že sa môžu vybavovať len pomaly. A keďže, ako sme uviedli, ešte nemáme osobitné trestné zákony, obžalovanému hrozí, že uznanie viny, rozhodnutie a odsúdenie závisí výhradne od svojvôle sudcu. Pritom pri týchto súdoch ide často o život. Súdne spory kvôli odvolaniam kolujú po mnohých súdoch a niekedy prejdú aj cez päť súdov, čo znovu spôsobuje obrovské súdne prietáhy a neistotu. No pri priestupkoch, kde ide o hlavu, napríklad v prípadoch vlastizrady, môže spor prejsť len cez dva súdy, keďže sa začína až na kráľovskej tabuli. Súdne spory pri tomto všetkom stoja, rovnako ako v Anglicku, veľa peňazí, a keďže sa neprejednávajú do radu podľa toho, ako boli podané, podania chudobných sa odsúvajú dozadu alebo nabok. Naše súdy nezriedka ohodnotia vec, o ktorú sa strany sporia, oveľa vyššie, než je jej hodnota, preto sa mnohí radšej na súdy ani neobracajú, hoci sú v práve. Práve preto sa u nás všeobecne zaviedla prax, že je lepšie sa s odporcom priateľsky dohodnúť na tretine ceny (alebo i menej) tej veci, o ktorú sa sporia, než by sa mali súdiť, lebo po rozhodnutí súdu síce môžu nadobudnúť vec celú, no na súdnych trovách ju už často vyplatili, ba dokonca preplatili. Neisté súdne prietáhy majú za následok i to, že máme obrovský počet advokátov, ktorí, aby sa uživilí, súdne spory úmyselne pretahujú, ľudí k súdnym sporom navádzajú a pri nejasnosti našich zákonov spor sem a tam natáhujú, každý na svoje kopyto. V rakúskych dedičných krajinách majú určený počet advokátov, ktorý sa nesmie prekročiť, no už len v samotnej Pešti je dvakrát viac advokátov ako v piatich rakúskych krajinách: v Čechách, na Morave, v Haliči, v Štajersku a Dalmácii. Toto veľké zlo, čo našu krajinu tak tlačí, môže napraviť len krajinský snem, silná štátna správa a čoraz väčšie rozširovanie povedomia ľudskosti. Už na sneme v roku 1827 sa ustanovil výbor na vypracovanie návrhov na zlepšenie stavu súdnictva a spravodlivosti a na sneme v roku 1840 ďalší na vypracovanie trestného práva. Všetky návrhy zatiaľ ležia ladom, všetci si však musíme želať, aby ich snem konečne prijal a aby sa aj v našej krajine do života uviedol lepší súdny poriadok.

Ak sa vyššie uvedené návrhy uvedú do života a odstránia sa najväčšie nedostatky, môžeme svojej krajine predpovedať dobrú budúcnosť. Mal by sa zákonom zrušiť urbár, tým by sa obrovské množstvo obyvateľstva povýšilo na občanov krajiny, samozrejme, ak

sa pritom zavedie všetko, čo zrušenie urbára so sebou prinesie: koniec patrimoniálneho súdu, koniec starootcovského práva a umožnenie už slobodným občanom zúčastňovať sa na verejných záležitostiach. Zemania by mali rovnako ako ostatní platiť dane a znášať všetky štátne ťarchy, potom by sa skončilo to neznesiteľné vypínanie sa zemianstva nad ostatnými, štát by mal zdroje za svoje potreby, napríklad prostriedky na rozvoj obchodu a priemyslu, na nápravu zanedbaného vyučovania. Tým by sa, ak aj celkom neodstránili, aspoň zmiernili hraničné clá a po zrušení urbára by ako v slobodnej krajine rozkvitlo hospodárstvo, priemysel a obchod. Mestá by mali dostať náležité miesto a hlas na sneme zároveň so všetkými, ktorým sa doposiaľ upieral a ktorí ho k správe a riešeniu svojich záležitostí nevyhnutne potrebujú, čím sa zrodí živá účasť na štátnych veciach, rovnoprávnosť, skončí sa odtlačanie a vylučovanie iných a po krajine sa bude ozývať nie hlas privilégií, ale skutočných potrieb. Mal by sa zosúladiť a usporiadať výkon spravodlivosti, aby si bol každý bez rozdielu istý svojím životom, ctou a majetkom, aby každého súdili len ako človeka a občana, nie ako vyvoleného, ktorý má práve preto viac práv než druhý. Práve týmto sa po krajine rozšíri skutočná láska a oddanosť k nej, nastúpi jednotný cieľ a nebude potrebné to, čo doteraz tú jednotu ničilo: jednotvárnosť, čiže napríklad jedna reč či národnosť, ktorou sa chceme vymedziť voči ostatnému svetu. Ak si najprv doma urobíme poriadok a vnútorne sa upevníme, potom sa aj my zaradíme k tým krajinám, ktorých mená sa po celom svete vyslovujú s úctou.